

גרסות
בשר בבשר מיחלף בכת"מ ועוד: **אין בשר בבשר מיחלף** וכן ברגמ"ה.
נמי אית בהו שלישי בכת"מ ועוד: **נמי דקילי אית בהו שלישי**.
רבה בר בר חנה היא בכת"מ ובמקורות: **רבה בר בר חנה**.
מצינו אוכל חמור מן האוכל בכת"מ ועוד ובמקורות: **מצינו שהאוכל חמור מן המאכל**.
דאילו נבלת עוף טהור בחוף לא מטמא בחלק מכת"מ: **דאילו נבלת עוף טהור לא מטמא** [בגדים] בחוף.

אישים

עולא
מאמוראי ארץ ישראל בדור השלישי, והחשוב בשלוחי הארץ. עולא (בר ישמעאל) היה מתלמידי ר' יוחנן, ושליח קבוע להבאת תורת ארץ ישראל לבלב, ובלבד זה דברי ריש לקיש, ודברי ר' אלעזר ממשכו של ר' יוחנן, וכמו כן היה מביא מחידושי חכמי בבל לארץ ישראל.
עולא עשה כנראה את מסעותיו לעיתים קרובות, ואף היה עובר ממקום למקום ללמד תורה. בעיני חכמי בבל היה עולא חשוב ביותר וחכמי הדור השני היו נוהגים בו כבוד, וכן רב חסדא נהג לקרוא לו "רבותינו הבאים מארץ ישראל", ורב יהודה שלח את בנו אל עולא ללמוד ממנהגיו הלכה למעשה. בתלמוד הירושלמי, שבו הוא נזכר כרגיל בשמו המלא ר' עולא בר ישמעאל (או "עולא נחותאי") נזכרים דברי תורה בשמו, ורבים מחכמי הדור הבא היו תלמידיו.
יודעים אנו כי נפטר באחד ממסעותיו בבבל עוד בחייו של ר' אלעזר, והועלה להיקבר בארץ ישראל.

על חייו הפרטיים אין אנו יודעים מאומה, יתכן כי האמורא רבה בר עולא היה בנו.

רבה בר בר חנה

אמורא בן הדור שלישי.
רבה בר בר חנה היה מתלמידי המובהקים של ר' יוחנן, וכמו עולא, גם הוא היה בין ה"נחותאי" (הירודים) שהביאו תורת ארץ ישראל לבלב, וכן תורת בבל לארץ ישראל, אם כי כנראה היה צעיר מעולא. יש הסבורים כי היה שלטן רבה בר חנה, בן אחיו של ר' חייא (הגדול).
בבבל מוצאים אנו את רבה בר חנה בפומבדיתא אצל רב יהודה, שהיה דן עמו ומתייעץ עמו בהלכה, ואצל רב חסדא בסורא, וכן כמה אמוראים בני הדור השלישי אומרים דברים בשמו, כגון רב יוסף ורבה. מלבד השמועות הרבות שהביא מרי יוחנן, מצויים בדברי רבה בר בר חנה תיאורים של ארץ ישראל ושבחה, וכן סיפורים שונים על חוויותיו ומראה עיניו במסעותיו. ידועות הן "אגדות רבה בר בר חנה" (ראה ב"ב ע"ג, ואילך), שבהן מנוארים דברים שראה במדבר ומשלי חכמה.
לרבה בר חנה היו מספר בנים, על חלקם ידוע שנשאו מנות אמוראי בבל לנשים, ומכאן עולה לכאורה כי בבבל גידל את משפחתו.

בחולין שנעשו על טהרת תרומה, ותאמר שהיא שיטת ר' יהושע, ששני עושה בהם שלישי! ומשיבים: לא סלקא דעתך [לא יכול לעלות על בחולין שנעשו על טהרת תרומה מדובר, בשר שנאכל על טהרת תרומה **מי איכא** [האם יש]? הרי אין תרומה נוהגת אלא בפירות! ומקשים: אלא מאי [מה אתה אומר]. שמדובר במשנה בקדשים, כלומר, בבשר חולין שנאכל על טהרת הקודש? והרי משנתנו עוסקת גם בבשר חיה, וכי חיה בקדשים מי איכא [האם יש]? ומשיבים: יש להניח שהנהגים לאכול בשר בטהרת הקודש, משום שהם רגילים באכילת קדשים — נוהגים כן גם בבשר חיה, מפני שבשר בבשר מיחלף [מוחלף]. אבל בשר בפירי לא מיחלף [בפירות אינו מוחלף]. אמר עולא, חבריא אמרין [החברים אומרים]. כפי שנאמר לעיל בשם ר' אלעזר, שמדובר במשנתנו בחולין שנעשו על טהרת הקדש, ששני לטומאה עושה בהם שלישי לטומאה, ולכן אם היו מוכשרים בדם לקבל טומאה — אסור היה לאוכלם בידיים מסואבות (שניות לטומאה), ושלא כדברי ר' יהושע, שאמר ששני עושה שלישי בחולין שנעשו על טהרת התרומה, אבל אינו עושה שלישי בחולין הנעשים על טהרת הקודש. ואנא **אמינא** [ואני אומר] שמשנתנו שיטת ר' יהושע היא, ומה שאמר ששני עושה שלישי בחולין שנעשו על טהרת התרומה — בלשון לא מיבעיא קאמר [לא נצרכה הוא אומר]: לא מיבעיא [לא נצרכה לומר] **חולין שנעשו על טהרת קדש דחמירי** [שהם חמורים] אומר דאית בהו [יש בהם] שלישי לטומאה, אלא אפילו חולין שנעשו על טהרת תרומה **נמי אית בהו** [גם כן יש בהם] שלישי. ושואלים: מאן חבריא **רבה בר בר חנה היא**, שאמר **ר' יהושע להדדי** [זה לזה]? שכאמור לעיל, ר' אליעזר אמר שהאוכל מאכל שהוא ראשון לטומאה נעשה בעצמו ראשון לטומאה, וכן האוכל מאכל שני נעשה שני, וכן האוכל מאכל שלישי נעשה שלישי. ואילו ר' יהושע אמר שהאוכל מאכל שהוא ראשון או שני — נעשה שני, והאוכל מאכל שהוא שלישי — נעשה שני לקודש, אבל לא לתרומה, בחולין שנעשו על טהרת התרומה. כך אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: מה שאני אומר שדיני של האדם האוכל יהיה כדין המאכל שהכניס לפיו, ולא כרגיל בדיני טומאה, שהנוגע בטומאה יורד בדרגת הטומאה — שהרי מצינו יותר מכך, שדין האיש האוכל חמור לענין טומאה יותר מן האוכל שהכניס לפיו, שאילו נבלת עוף טהור כשהיא בחוף כלומר, כשהוא נוגע בה — לא מטמא כלל, ואילו האדם האוכל מטמא בגדים כשהוא מצויה בבית הבליעה שלו, ואם כן האדם האוכל לא נעשה את האוכל חמור לכל הפחות כמאכל שהכניס לפיו? ור' יהושע אומר: **מנבלת עוף טהור לא גמרינן** [אין אנו למדי]. מפני שחידוש הוא, הלכה מיוחדת בדיני טומאות, ואין למדים מן החידוש. אלא להיפך, מצינו שהמאכל חמור מן האוכל, שאילו מאכל מקבל טומאה כשיש בו שיעור בכביצה, ואילו האדם האוכל אוכלים טמאים אינו טמא

בחולין שנעשו על טהרת תרומה, ורבי יהושע!
— לא סלקא דעתך, דקתני בשר, דאי בתרומה
— בשר מי איכא? — אלא מאי, בקדשים? חיה
בקדשים מי איכא? — בשר בבשר מיחלף, בשר
בפירי לא מיחלף. אמר עולא, חבריא אמרין:
בחולין שנעשו על טהרת הקדש, ודלא כרבי
יהושע. ואנא אמינא: רבי יהושע היא, ולא
מיבעיא קאמר; לא מיבעיא חולין שנעשו על
טהרת קדש דחמירי, דאית בהו שלישי, אלא
אפילו חולין שנעשו על טהרת תרומה נמי אית
בהו שלישי. מאן חבריא? רבה בר בר חנה
היא, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
מאי אהדרי רבי אליעזר ורבי יהושע להדדי?
אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: מצינו אוכל
חמור מן האוכל, דאילו נבלת עוף טהור בחוף
לא מטמא, ואילו אוכלה מטמא בגדים אבית
הבליעה, ואנו היאך לא נעשה אוכל כמאכל?
— ורבי יהושע: מנבלת עוף טהור לא גמרינן,
דחידוש הוא. אלא מצינו שהמאכל חמור מן
האוכל, דאילו מאכל — בכביצה, ואוכל —

[שיך לך לג, בחולין שנעשו על טהרת תרומה — כלומר, האי אוכל ראשון ושני ושלישי דקתני — בחולין מיידי נמסקת טהרות (פרק ז משנה ז), ונאחו אוכל חולין אמה מולא שלישי? הא שני לא עביד שלישי בחולין אמה מולא בחולין שנעשו על טהרת תרומה. על טהרת תרומה אין על טהרת הקדש לא — דנפלה דעמו, ואין שם טהרת הקדש נמסקת עליהם, אבל נמסקת תרומה נמסקת. אלמא, מתימין דלא כרבי יהושע, אבל כרבי אליעזר אמאי, דהא סתם קאמר: שלישי — שלישי, אפילו בחולין שנעשו על טהרת הקדש. דקתני בשר — מתימין נצטר חולין קאי. ונשלמא פירות חולין, אדם מתפיסן נמסקת תרומה כדי שיהא רגיל להתנהג נמסקת תרומה, שאם מתחלף לו תרומה בחולין ויאלל תרומה נמסקת חולין יהא אוכלה נמסקת. אבל בשר ליתא בתרומה, ואין כהן מתפיס לנשר חולין טהרת תרומה, משום דלא מתחלף ליה תרומה נצטר חולין שיבא לנפלה דרך החולין. בשר בבשר מיחלף — לפיכך דרך אוכלי קדש לאכול בשר חולין, אפילו של חיה, נמסקת הקדש, שאם מתחלף לו בשר חולין, אפילו נחלף נצטר, לפיכך אין דרך הכהנים להתפיס לנשר חולין שלחן טהרת תרומה. אמר עולא חבריא אמרין — כדאמר נמסקת על דקתני שלישי — בחולין שנעשו על טהרת הקדש קמייירי, ודלא כרבי יהושע. ואנא אמינא כרבי יהושע נמי סבירא ליה הכי, דחולין שנעשו על טהרת הקדש אית בהו שלישי. והאי דקאמר רבי יהושע: בחולין שנעשו על טהרת תרומה — רבותא אשמועינן, דאפילו הכי אית בהו שלישי, וכל שכן חולין שנעשו על טהרת הקדש. מאן חבריא — דסבירא להו דקוקא נקט רבי יהושע חולין שנעשו על טהרת תרומה. מה אהדרי רבי אליעזר ורבי יהושע להדדי — מה הסיבה זה לזה איש על דברי חברו. מצינו שהאוכל חמור מן האוכל — האדם האוכל המאכל חמור מן המאכל. היאך לא נעשה אוכל כמאכל — דהאוכל אוכל ראשון לא יהא ראשון. דחידוש הוא — שאין לו טומאה נגלו, וכשהיא צבית הסתרים היא מטמאה האדם עד שהוא מטמא נגדיו, וכל שאר טומאות מטמאות נגלו, ואין מטמאות צבית הסתרים. הלכך, גזרת הכתוב היא ואין למדין הימנה. ורבי אליעזר סבר למדין. אלא מצינו שהמאכל חמור מן האוכל — דאילו המאכל קיבל טומאה נצטר חולין טמאין שנעשו בו. ואדם האוכל — אוכלין טמאין, אינו טמא אלא אם כן אכל חצי פרס, כדמין צעירינן (פ"ג): וחצי חצייה לפסול את הגוייה, והן שמי צבית.

דאפילו הכי אית בהו שלישי, וכל שכן חולין שנעשו על טהרת הקדש. מאן חבריא — דסבירא להו דקוקא נקט רבי יהושע חולין שנעשו על טהרת תרומה. מה אהדרי רבי אליעזר ורבי יהושע להדדי — מה הסיבה זה לזה איש על דברי חברו. מצינו שהאוכל חמור מן האוכל — האדם האוכל המאכל חמור מן המאכל. היאך לא נעשה אוכל כמאכל — דהאוכל אוכל ראשון לא יהא ראשון. דחידוש הוא — שאין לו טומאה נגלו, וכשהיא צבית הסתרים היא מטמאה האדם עד שהוא מטמא נגדיו, וכל שאר טומאות מטמאות נגלו, ואין מטמאות צבית הסתרים. הלכך, גזרת הכתוב היא ואין למדין הימנה. ורבי אליעזר סבר למדין. אלא מצינו שהמאכל חמור מן האוכל — דאילו המאכל קיבל טומאה נצטר חולין טמאין שנעשו בו. ואדם האוכל — אוכלין טמאין, אינו טמא אלא אם כן אכל חצי פרס, כדמין צעירינן (פ"ג): וחצי חצייה לפסול את הגוייה, והן שמי צבית.

דאפילו הכי אית בהו שלישי, וכל שכן חולין שנעשו על טהרת הקדש. מאן חבריא — דסבירא להו דקוקא נקט רבי יהושע חולין שנעשו על טהרת תרומה. מה אהדרי רבי אליעזר ורבי יהושע להדדי — מה הסיבה זה לזה איש על דברי חברו. מצינו שהאוכל חמור מן האוכל — האדם האוכל המאכל חמור מן המאכל. היאך לא נעשה אוכל כמאכל — דהאוכל אוכל ראשון לא יהא ראשון. דחידוש הוא — שאין לו טומאה נגלו, וכשהיא צבית הסתרים היא מטמאה האדם עד שהוא מטמא נגדיו, וכל שאר טומאות מטמאות נגלו, ואין מטמאות צבית הסתרים. הלכך, גזרת הכתוב היא ואין למדין הימנה. ורבי אליעזר סבר למדין. אלא מצינו שהמאכל חמור מן האוכל — דאילו המאכל קיבל טומאה נצטר חולין טמאין שנעשו בו. ואדם האוכל — אוכלין טמאין, אינו טמא אלא אם כן אכל חצי פרס, כדמין צעירינן (פ"ג): וחצי חצייה לפסול את הגוייה, והן שמי צבית.

חולין שנעשו על טהרת קדש דחמירי [שהם חמורים] אומר דאית בהו [יש בהם] שלישי לטומאה, אלא אפילו חולין שנעשו על טהרת תרומה **נמי אית בהו** [גם כן יש בהם] שלישי. ושואלים: מאן חבריא **רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן**: מאי אהדרי [מה הסיבה] ר' אליעזר ור' יהושע להדדי [זה לזה]? שכאמור לעיל, ר' אליעזר אמר שהאוכל מאכל שהוא ראשון לטומאה נעשה בעצמו ראשון לטומאה, וכן האוכל מאכל שני נעשה שני, וכן האוכל מאכל שלישי נעשה שלישי. ואילו ר' יהושע אמר שהאוכל מאכל שהוא ראשון או שני — נעשה שני, והאוכל מאכל שהוא שלישי — נעשה שני לקודש, אבל לא לתרומה, בחולין שנעשו על טהרת התרומה. כך אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: מה שאני אומר שדיני של האדם האוכל יהיה כדין המאכל שהכניס לפיו, ולא כרגיל בדיני טומאה, שהנוגע בטומאה יורד בדרגת הטומאה — שהרי מצינו יותר מכך, שדין האיש האוכל חמור לענין טומאה יותר מן האוכל שהכניס לפיו, שאילו נבלת עוף טהור כשהיא בחוף כלומר, כשהוא נוגע בה — לא מטמא כלל, ואילו האדם האוכל מטמא בגדים כשהוא מצויה בבית הבליעה שלו, ואם כן האדם האוכל לא נעשה את האוכל חמור לכל הפחות כמאכל שהכניס לפיו? ור' יהושע אומר: **מנבלת עוף טהור לא גמרינן** [אין אנו למדי]. מפני שחידוש הוא, הלכה מיוחדת בדיני טומאות, ואין למדים מן החידוש. אלא להיפך, מצינו שהמאכל חמור מן האוכל, שאילו מאכל מקבל טומאה כשיש בו שיעור בכביצה, ואילו האדם האוכל אוכלים טמאים אינו טמא

מפסול גוייה, שהיה מתחלה בחצי פרס.

עיונים

בשר מי איכא כלומר, הכהנים האוכלים חולין בטהרת התרומה נוהגים כן בפירותיהם כדי שלא יטמאו בטעות את פירות התרומה שהם רגילים גם כן לאכול, אבל בבשר אין חשש שיטעו בדבר, ואין אנשים נוהגים כן.
לא מביעיא חולין שנעשו על טהרת קדש וטעמו, שכיון שלא נהר מלשומרו מלהיטמא במגע בשני, יש לחשוש שמו נגע בראשון לטומאה, ונעשה שני. ואם בתרומה חוששים לכך — כל שכן בקדשים (תוס' להלן להא ד"ה בחולין).
מאן חבריא רבה בר בר חנה כתבו בתוס' שאין לומר שזו דעת ר' אלעזר שאמר כן במפורש לעיל, שהרי הוא היה רבו של עולא, ולא היה מננה אותו "חבריא". וגם מדברי ר' אלעזר עצמו אין ראיה שכך הוא סבור, שהוא לא אמר אלא שמשנתנו עוסקת בחולין שנעשו על טהרת הקדש, והגמרא היא שהוסיפה שהוא שלא כשיטת ר' יהושע.
מאי אהדרי וכו' להדדי דברים אלו אינם במשנה ולא בבבלי, אלא ר' יוחנן הוא המסביר את טעמיהם של ר' אליעזר ור' יהושע. ולפי הטעם שנתן ר' יוחנן לדברי ר' יהושע עולה כי בחולין שנעשו על טהרת הקודש אין שני עושה שלישי. ומכל מקום כתבו בתוס' (בעמוד הבא). שסגנון הדברים מורה שאין מדובר כאן בסברה בלבד, אלא מסורת היתה כן ביד ר' יוחנן. והסביר רש"י (בסוף העמוד) כי למרות זאת חלוק על כך עולא, מפני שלדעתו ניתן להבין את דברי ר' יוחנן באופן אחר. או שלדעת עולא ר' יהושע כלל אינו סבור כן, ומחלוקת היא בין תלמידי ר' יוחנן.
מצינו אוכל חמור מן האוכל לכאורה, אם כן הוא, נאמר גם כאן שהאוכל יהיה חמור מן המאכל, ומדוע לדעת ר' אליעזר הריהו כמורה בלבד? ויש לומר כי עיקר טעמו של ר' אליעזר הוא החשש שמו יכניס אוכלים טמאים לחוף פיו כשאוכל תרומה, וכדי

שיימנע מכך די במה שנתן לו דין שני, ושוב לא יעשה כן, שהרי בכך הוא פוסל את התרומה (ומה שהאוכל ראשון נעשה ראשון, למרות שלטעם זה די שיעשה שני, הרי זה כדי "להשוות את המדות"). והכוונה היא בעיקר לדחות את דברי ר' יהושע, שהתן שהדבר נראה כחוכא ואיטולא כשהאוכל נעשה כמאכל (שיטת התוס'). ועוד יש לומר, שבעניינינו לא יתכן שהאוכל יהיה חמור מן המאכל, שהרי טומאתו באה לו מן המאכל. ומה שהאוכל חמור מן המאכל נבלת עוף טהור, אינו מחמת שטומאתו חמורה יותר, שהרי נבלת העוף היא אב הטומאה, אלא גזירת הכתוב היא שהיא עצמה אינה מטמאה אלא בבית הבליעה. ומכל מקום למדנו מכאן שאין הכרח לומר שהאוכל אינו יורד בדרגת הטומאה מן המאכל (ש"מ).
דחידוש הוא כלומר, דבר שאינו מצוי בכלל דיני הטומאה. שדרך כלל אב הטומאה מטמא אדם על ידי מגע מבחוץ, ואין אדם נטמא בבית הסתרים, כשהטומאה בתוך גופו (וכן הוב הדומים לו שאינם מטמאים עד שטומאה יוצאת מגופם). ואילו נבלת עוף טהור הדברים הפוכים, שהיא אינה מטמאת את האדם מבחוץ במגע, אלא רק כשהיא מצויה בבית הבליעה שלו (רש"י). ויש שפירש כי החידוש הוא מה ששנו במשנה במקום אחר (פרה פ"ח מ"ב), שאומרים הבגדים לאדם: מטמאין (נבלת העוף) לא טמאני, ואתה טמאתני (שיטה).
מאכל בכביצה כלומר, צריך שיהא בו כביצה כדי לטמא אחרים, אבל להיטמא בעצמו — הריהו נטמא בכל שהוא (רש"י, וכן הרמב"ם, כפשוט תורת כהנים). אבל בתוס' (פסחים לגב), כתבו בשם רבינו תם כי גם לקבל טומאה צריך שיהא בו כביצה. וכתבו שם שרש"י (להלן פ"א, חזר בו. וראה בחידושי הרמב"ם כאן שהאריך בענין זה.

טומאה משיעורין לא גמרינן — דשיעורין מילתא זאנפי נפשיה היא, ולא משום חומרא וקולא. אלא אוכל דמטמא זכנייה — כך שיער צו הכמוצ: "מכל האוכל אשר יאכל" [ויקרא יא], ואמרין צפרק שמיני דיומא (פ,ה): אוכל הנאכל צנת אמת, ושיעורו חכמים: אין צנת הנלעיה מחזיק יותר מצניצת תרנגולת. ופסול גוייה זכחאי פרס — הכי תקון רצנן. ועוד לדברין — שאתה למד טומאה משיעורין לעשות מאכל חמור מן האוכל, מה שאתה אומר: האוכל אוכל ראשון נעשה שני — יפה אמת אומר, אלא שני שני למה? אמר לו מצינו — שאוכל שני עושה את חצרו שני. על ידי משקין — אם נגע אוכל שני באוכל שהמסקה טופח עליו — נעשו משקין תחלה, כדקתני ואילו: כל הפוסל את התרומה — מטמא משקין להיות תחלה, וחור המסקה ועשה האוכל שני. וכיון דאשכחן על ידי משקה דשני עושה שני צדוק דוכתא, מחמירין גבי אדם האוכלו למטה כותיה, דאכילה חמירא ממגע. ואמר לו — רבי אליעזר: אי ממסקה ילפינן, תחלה נמי צעית למיעצדיה להאי אדם, כי היכי דמשקה נעשה ראשון, ורבי יהושע לא יליף מן המשקה, דהתם חומרי דמשקין הוא שעלונין לקבל טומאה, אצל מן האוכל יליף. חוץ מן הטבול יום — דאיקלשא טומאה מיניה. ואף על גב דפסיל תרומה, לא עבד משקה ראשון. אף אני לא אמרתי — האוכל אוכל שלישי נעשה שני. אלא — באוכל של תרומה, כלומר, בחולין שנעשו על טהרת תרומה, וכדאמר רבי יהושע בהדיא לעיל [ג,ב]. וכיון דעל טהרת תרומה נעשו, עבדי לאוכלן שני. מפני שטהרתה של תרומה טומאה היא אצל הקדש — כדאמרין צ"חומר צקדש" (חגיגה יח,ג): גבדי אוכלי תרומה מדרס לקדש. אלמא, אין שמירת תרומה חשיבא שמירה אלא הקדש. והאוכל תרומה נשמר הוא מן המדרס, ואפילו הכי לגבי קדש לא חשיבא שמירה, ומיישין שמה יצנה עליהן אשתו נדה. הכי נמי שלישי דתרומה, לגבי קדש מספקין ליה זשני, הלכך האוכל שני לקדש, שמצינו שני עושה שני על ידי משקין. מדקאמר רבה בר בר חנה דלוחציה רבי אליעזר רבי יהושע: שלישי שני למה? ואמר: אף אני לא אמרתי כו', שמע מינה דהא דקתני צנילמיה דרבי יהושע "בחולין שנעשו על טהרת תרומה" [לעיל ג,ב] — הכי קאמר: צאלו חולין יש שלישי — נעשו על טהרת תרומה, ועלה קאמר: אף אני לא אמרתי — דדוקא קאמר, ולא רצתא. דאי טעמא יהיב למילמיה, ואמר: צאלו חולין הוא נעשה שני לקדש — בחולין שנעשו על טהרת תרומה, ומשום דטהרתה טומאה היא אלא הקדש, ולעולם שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקדש איכא, מאי קא מתיב ליה רבי אליעזר: שלישי שני למה? הא אשמעינן רבי יהושע טעמיה! ועולא דאמר לעיל, דרבי יהושע בחולין שנעשו על טהרת הקדש נמי אית ליה שלישי, סבר דהא דקתני צנילמיה דרבי יהושע "בחולין שנעשו על טהרת תרומה" — טעמא הוא דיהיב למילמיה, דבחולין דטהרת תרומה הוא דאמרין נעשה גופו שני לקדש, משום דטהרתה טומאה היא אלא הקדש, אצל לא בחולין דטהרת הקדש. ולעולם אשמעינן דיש שלישי צעשין על טהרת תרומה, וכל שכן צעשין על טהרת הקדש. והאי "מהדרי ליה" לא שמיע ליה, דלית לא צמסנה ולא צברייתא מה שהשיבו זה לזה, אלא רבה בר בר חנה שמיע ליה מרבייה. אי נמי, סבירא ליה לעולא דהאי "אף אני לא אמרתי" — לא היו דברים מעולם, דלרבי יהושע צתרייהו קאמר דנעשה גופו שני לקדש. וטעמא, משום דטהרת שניהם, צין נעשין על טהרת תרומה וצין צעשין על טהרת הקדש, טומאה היא אלא הקדש. והאי דקתני לעיל: בחולין שנעשו על טהרת תרומה — רצתא אשמעינן, דאפילו צהני איכא שלישי.

מסורת הש"ס
א. פרה פ"ח מ"ז. פסחים י"ב.
ב. —
גרסות
והא משקין נמי תחלה הו בחלק מכתח"י: משקין תחלה נמי הו.
כל הפוסל בתרומה יש בכת"י כבמקבילות: כל הפוסל את התרומה.

חוץ מטבול יום
בחלק מכתח"י נוסף: [ור' יהושע] שאני משקין דעלולין לקבל טומאה וראה תוס'.

עד דאכיל [שהוא אובל] כחצי פרס, שהוא שיעור שתי ביצים, ואם כן, אנו היאך נעשה את טומאת האדם האוכל כטומאת המאכל? ור' אליעזר, מה הוא עונה על כך? לדעתו, את חומרת הטומאה משיעורין לא גמרינן [אין אנו למדנים], ששיעורי הטומאה אינם ענין של חומרה וקולא, ואין הדברים שייכים זה לזה. ועוד מוסיף ר' אליעזר: לדברין, מה שאתה אומר על מי שאוכל מאכל שהוא ראשון לטומאה שהוא עצמו נעשה שני — יפה אתה אומר, אבל מי שאוכל מאכל שהוא שני, שני למה הוא נעשה? אמר לו ר' יהושע: מצינו (מצאנו) שהשני עושה את הנוגע בו שני על ידי משקין, שמשקים הנוגעים באוכל שהוא שני לטומאה, עושים אוכל אחר שנגעו בו שני לטומאה. אמר לו ר' אליעזר: והא [והר"ן] משקין נמי [גם כן] תחלה (ראשון) לטומאה הו [הם] נעשים כשנגעו בשני, דתנן [ששנינו במשנה]: כל הפוסל בתרומה כלומר, השני לטומאה — מטמא את המשקין להיות תחלה (ראשון) לטומאה, חוץ מטבול יום (אדם שטבל מטומאתו ועדיין לא שקעה השמש), שלמרות שהוא שני לטומאה ופוסל את התרומה, אינו עושה את המשקה שנגע בו ראשון לטומאה. ועוד הקשה לו ר' אליעזר: לדברין, שאין דין האדם האוכל חמור מדין המאכל, האוכל מאכל שהוא שלישי, שני לקודש למה הוא נעשה? אמר לו ר' יהושע: אף אני לא אמרתי דבר זה אלא בחולין הנעשים על טהרת התרומה, שטהרתה (מה שנחשב טהור לתרומה)

בשני, דתנן [ששנינו במשנה]: כל הפוסל בתרומה כלומר, השני לטומאה — מטמא את המשקין להיות תחלה (ראשון) לטומאה, חוץ מטבול יום (אדם שטבל מטומאתו ועדיין לא שקעה השמש), שלמרות שהוא שני לטומאה ופוסל את התרומה, אינו עושה את המשקה שנגע בו ראשון לטומאה. ועוד הקשה לו ר' אליעזר: לדברין, שאין דין האדם האוכל חמור מדין המאכל, האוכל מאכל שהוא שלישי, שני לקודש למה הוא נעשה? אמר לו ר' יהושע: אף אני לא אמרתי דבר זה אלא בחולין הנעשים על טהרת התרומה, שטהרתה (מה שנחשב טהור לתרומה)

תוספות

טומאה משיעורין לא גמרינן — תימה: הרי מצינו נבלת בהמה דמטמאה, ואוכלה טהור, אלמא מאכל חמור מן האוכל! **שני שני למה** — דאף על גב דאיכא למיגזר דבהדי דאכיל אוכלין טמאין שדי לפיו משקין דמעשר, מכל מקום אי לאו דאשכחן בעלמא שני דעביד שני — לית לן למיגזר, דלא להו מילי דרבנן חוכא ואיטולא.
מצינו שני עושה שני על ידי משקין — ואם תאמר: ואמאי לא קאמר: על ידי ספר, דאמרין בפרק קמא דשבת (יד,א) דהוי משמונה עשר דבר, וידיים הבאות מחמת ספר נמי פוסלות תרומה כדאמר התם! ויש לומר: דלא בעי לאתויי אלא ממאכל דעביד מאכל אחר שני, דומיא דמאכל דעביד אדם שני. ועוד, דהא דספר עביד ידיים שניות, וגם פוסלות את התרומה — לאו משום טומאה, אלא משום חומרא.
משקין תחלה נמי הו כדתנן וכי — לא בא להקשות שכמוהו יעשה האדם ראשון, דלמה יש לו להיות ראשון? אלא רצה לומר, דהא דעביד שני — היינו דווקא על ידי משקין שהן תחלה. ולא גרסינן מה שכתוב בספרים: אמר ליה רבי יהושע שאני משקין דעלולים לקבל טומאה, דמכל מקום לא תירץ כלום.
אף אני לא אמרתי כו' — יש מפרשים כי מהכא דייק דחבריא

עיונים

עד דאכיל כחצי פרס הכונה היא למה שתיקנו חכמים, שאדם האוכל אוכלים טמאים נעשה שני לטומאה ופוסל את התרומה. ונאמר במשנה במסכת עירובין (פב,ב) שהוא בשיעור חצי פרס (פרס = מחצית הכיכר), שיש אומרים במשנה שהוא שיעור שתי ביצים, ויש אומרים שהוא שיעור ביצה ומחצה. ואילו רבינו תם סבור כי לפי גזירה נוספת (אחת מ"שמונה עשרה דבר", שבת יד,א) השיעור עומד על ביצה. ולשיטתו ההוכחה כאן היא מן התקנה העיקרית (תוס').
טומאה משיעורין לא גמרינן ששיעורים הם ענין בפני עצמו, שאינו תלוי בחומרה וקולא, אלא יש טעם לדבר, שמה שאוכל מטמא אם יש בו כביצה נלמד מלשון הכתוב "מכל האוכל אשר יאכל" (ויקרא יא, לד), ובית הבליעה מחזיק אוכל בשיעור כביצה. ואילו מה שאוכלים פוסלים את האדם בכחצי פרס הוא תקנה של חכמים, שקבעו שיעור מסוים.
מצינו שהשני עושה שני על ידי משקין וכיון שמצאנו שיש אופן שבו שני עושה שני על ידי מגע, יש מקום לגזור שהאדם האוכל מאכל שהוא שני ייעשה גם הוא שני, שהרי אכילה חמורה ממגע (רש"י). שאוכל טמא אינו מטמא כלל את האדם במגע אלא רק באכילה. וכן נאמר (לעיל ג,ב). שאדם שגור עליו חכמים טומאה אסור באכילת מעשר שני, למרות שהוא מותר בנגיעה.
והא משקין נמי תחלה הו רש"י פירש: אם ממשקה אתה רוצה ללמד שמאכל שני יעשה את האוכלו שני — מדבר זה עצמו היה לך לומר שאדם האוכל מאכל שני — ייעשה ראשון, שהרי מצאנו שמאכל שני עושה את המשקה ראשון לטומאה. ור' יהושע סבור שאין להוכיח ממשקים שנעשים ראשון, מפני ששם גזירה מיוחדת היא, מפני שהם עלולים לקבל טומאה (ראה בגרסות), ואין לגזור אלא באופן שמצאנו שאוכל מטמא אוכל אחר. אבל בתוס' כתבו כי אין כאן אלא דחייה של הוכחתו של ר' יהושע, שאין להוכיח מכאן שהאוכל מאכל שני ייעשה שני, שהרי מה שאוכל שני עושה שני על ידי משקים הוא רק מפני שהמשקים עצמם נעשו תחילה.
אף אני לא אמרתי אלא בתרומה כלומר, בחולין שנעשו על טהרת התרומה, כפי שנאמר בסוף דברי ר' יהושע לעיל (ג,ב). והניסוח "אף אני לא אמרתי אלא" מורה שדווקא בחולין שנעשו על טהרת התרומה הדברים אמורים, ובוה יש שלישי לטומאה, אבל בחולין שנעשו על טהרת הקודש סבור ר' יהושע שאין עושה שלישי. וכבר העיר רש"י שלשון זו כשלעצמה מוכיחה רק שבחולין הנעשים על טהרת הקודש

אורה ההלכה
כל הפוסל בתרומה מטמא משקין להיות תחלה כל הפוסל את התרומה, אם נגע במשקים, אפילו משקה חולין — עשאו תחלה (ראשונים לטומאה) לטמא אוכלים ומשקים אחרים. (רמב"ם הלכות שאר אבות הטומאות פ"ח ה"י. פ"י ה"י. פ"ז ה"ה).
חוץ מטבול יום טבול יום שנגע במשקים של תרומה — הרי הם שלישי לטומאה. (רמב"ם ספר טהרה הלכות שאר אבות הטומאות פ"י ה"ג-ה"ד).
שטהרתה טומאה היא אצל הקדש האוכל שלישי שבתרומה, או שלישי של חולין שנעשו על טהרת התרומה, אף על פי שהוא טהור לנגיעת תרומה — הרי הוא כשני לענין קודש, שטהרת תרומה טומאה היא אצל הקדש. (רמב"ם שם פ"א ה"ב).

והשלישי – טל חולין. נאכל בנוזל הדמע – נתנשיל שתרומה מעורבת זו. כגון שלישי זה, אם מקפה של חולין הוא – מותר לתת למוכו תבלין של תרומה ושום ושמן דתרומה לאוכלו. ומדקתני זהו שלישי – שמע מינה בחולין שנעשין על טהרת תרומה קאמר, וקתני: נאכל בנוזל הדמע. ואי אמרת נפסל גופו מלאכול בתרומה ספינן – להאי כהן מידי דפסיל לגופו, והדר אכיל צהדיה תרומה, כגון הנך תבלין? הנח לנוזל הדמע – דלא איכפת לן אי אכיל תבלי תרומה נפסול הגוף.

והשלישי שבחולין נאכל בנוזל הדמע שמותר הכהן לתת ולערב (לדמע) תבלין של תרומה בתבשיל כזה ולאוכלו. ומעתה, אי אמרת [אם אומר אתה] שהאוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת התרומה נפסל גופו מלאכול בתרומה, וכי ספינן ליה מידי דפסיל ליה לגופיה [מאכילים אותו דבר שפוסל את גופו] מלאכול בתרומה? והרי כשהוא אוכל תבשיל זה נמצא שהוא אוכל את התרומה המעורבת בו באיסור! אמר ליה [זו] עולא: הנח לנוזל הדמע,

תוספות

והשלישי נאכל בנוזל הדמע – בלשון שני פירש בקונטרס, ונראה לו עיקר, דאיירי בחולין גרידי, ומטמא ופוסל דקאמר – היינו את התרומה. השלישי נאכל – אפילו הוא נזיד הדמע, ונגע בשני לטומאה, דהוה ליה שלישי – מותר לאוכלו. אבל נגע בשני קודם שיערבו בו תרומה – לא צריכא לאשמועינן, דאכתי הוה חולין גרידי ולית בהו שלישי. ודייק: על כרחך, כיון דנזיד הדמע הוא – על טהרת תרומה בעי מיכליה, והוה חולין שנעשו על טהרת תרומה. ואי אמרת שלישי דידחו פסיל לגופיה לתרומה, ספינן להאי ושרינן לאוכלו! הלא נפסל גופו על ידי כן, ואסור לטמא גופו! ועוד הוה יכול להקשות: היאך אוכל תרומה, דקתני: נאכל בנוזל הדמע? ומשני: הנח לנוזל הדמע דליכא כזית כו', הלכך לא בעי לאכליהו בטהרת תרומה, דהוה להו חולין גרידי. וקשיא לפירוש זה, דהיה לו לפרש: מטמא ופוסל את התרומה, כיון דמיירי בחולין! ועוד, דמעיקרא דסלקא דעתיה דאיכא כזית בכדי אכילת פרס, בלאו מילתיה דעולא תיקשי ליה: היאך נאכלין? והא תרומה טמאה קאכיל! ומפרש רבינו תם: דבחולין גרידי איירי, כדפירש בקונטרס. ו"מטמא" דקאמר – היינו פוסל. והשני פסול ואינו מטמא – כלומר ואינו פוסל, דאינו עושה שלישי. והשלישי נאכל בנוזל הדמע, דכיון דהיה דעתו לערב בו תרומה – צריך לשומרו על טהרת תרומה, והוה חולין שנעשו על טהרת תרומה, ולכך אית בהו שלישי, ואותו שלישי יכול לערב בו נזיד הדמע ולאוכלו. והשתא פריך, דהיכי ספינא ליה מידי דפסיל ליה לגופיה? ואסור לטמא גופו כדפירש בקונטרס! ומשני: דלית בהו כזית כו', ואין צריך לשומרו על טהרת תרומה, כיון דאין דעתו לערב אלא מעט שלא יהא כזית בכדי אכילת פרס, וחולין גרידי נינהו ואין בהן שלישי. ולא קרי ליה שלישי אלא משום דהוה מגע שני, או משום שאם היה דעתו לתת בהן תבלין של תרומה הרבה עד שיהא כזית בכדי אכילת פרס יצטרך לשומרו על טהרת תרומה. ונראה דוחק. ונראה לפירוש כפירוש קמא, דאיירי בחולין שנעשו על טהרת תרומה, ומטמא ופוסל – את החולין שנעשו על טהרת תרומה דאיירי בהו, דיש בהו שלישי. ושלישי שבהו פסול ונאכל בנוזל הדמע, ויכול לערב תבלין של תרומה. ופריך: היכי ספינן ליה מידי דפסיל ליה לגופיה, והדר אכיל תרומה? כדפירש הקונטרס בפירוש קמא. ומשני: דלית ביה כזית כו', ולא חיישינן אי אכיל ליה בפסול הגוף. אף על גב דחצי שיעור אסור מן התורה, הכא דפסול הגוף דרבנן – לא החמירו. ומה שהקשה, דמכל מקום היכי שרי לפסול גופו? הא אמר בפרק קמא דיומא (טז,א): "לא תטמאו בהם ונטמתם בס" – מכאן לטומאת הגויה מן התורה! נראה, דמהתם לא ילפינן גופו, שהרי אפילו כהנים אמרינן בפרק קמא דראש השנה (טז,ב) דמותרים ליגע בשרץ ונבלה. ולא דרשינן מההוא קרא אלא דאם אכל אוכלין טמאין – דנפסל גופו מלאכול תרומה וטהרות. וכן בפרק "אמרו לו" (כריתות יג,א) דאמר: התירו לה למעוברת לאכול פחות מכשיעור אוכלין טמאין מפני הסכנה, דמשמע: דוקא פחות מכשיעור, מפני הסכנה דוקא – היינו נמי כשבאה לאכול בתר הכי תרומה וטהרות. ובפרק שני דטהרות, בתר ההיא דהכא, קתני: הראשון והשני שבתרומה טמאין ומטמאין, שלישי בתרומה פוסל ולא מטמא, הרביעי נאכל בנוזל הקדש – ההיא בבא איירי בתרומה שנעשו על טהרת קדש. והפסול וטומאה דקתני הוה בתרומה עצמה, והרביעי שלה יכול לערב בתבשיל של קדש גמור. והדר קתני: הראשון והשני ושלישי שבקדש טמאין ומטמאין, רביעי פוסל ולא מטמא, חמישי נאכל בנוזל הקדש – האי בבא איירי בקדש גמור שנעשה על טהרת חטאת ועל טהרת פרה אדומה, כדאמר: בגדי אוכלי קדש מדרס לחטאת, ואמר נמי במסכת חגיגה (יח,ב): יוסף חסיד שבכהונה היתה מטפחתו מדרס לחטאת. לכך קאמר דאף הרביעי פוסל. ובחמישי עצמו יכול לערב בו מאכל קדש שהוא קדש גמור. אבל תרומה לחודה דלאו על טהרת קדש – אין בה רביעי, וקדש לחודה דלאו לטהרת חטאת – אין בו חמישי, כדאמר בסוף פרק קמא דפסחים (יט,א) דלא לישתמיט תנא וליתני רביעי בתרומה וחמישי בקדש. ואין לתמוה על התרומה ועל הקדש, איך נאכלין כיון דטמאין הם. דמאחר דבתרומה עצמה אין בה רביעי ולא בקדש חמישי, ליכא איסורא. ולפירוש רבינו תם איירי בבא דתרומה בתרומה גרידא, וקורא לה רביעי לפי שרוצה לערב נזיד הקדש, ושומרה מהיות רביעי. ובבא דקדש איירי בקדש גרידא, וחמישי נאכל בנוזל הקדש לפי שרוצה לאכול עמו קדש הנשמר בטהרת חטאת. ו"מטמא" היינו פוסל, כדפירש בבבא דרישא.

הנח לנוזל הדמע דליכא כזית בכדי אכילת פרס – לא בשביל שיהא סתם נזיד כן. דבפרק "אלו עוברין" (פסחים מז,א) משמע דאיכא בסתמא כזית בכדי אכילת פרס, גבי מקפה של חולין ושום ושמן של תרומה, דקאמר התם ובפרק שלשה מינין (נזיר לו,א): הוואיל זור לוקה עליו בכזית בכדי אכילת פרס. אלא דבעי למימר דהכא איירי בכהאי גוונא דליכא כזית בכדי אכילת פרס.

עיונים

והשלישי נאכל בנוזל הדמע נזיד הוא תבשיל, דמע עניינו תערובת, כלומר, בתבשיל שמעורבת בו תרומה, שמותר לתת לתבשיל תבליני תרומה, או שמן של תרומה.

וכתב רש"י בפירושו הראשון בשם רבותיו, כי הוואיל ואין כלל שלישי בחולין, בהכרח מדובר כאן על שלישי בחולין שנעשו על טהרת התרומה. אבל רש"י עצמו פירש (בעמוד הבא) כי מדובר במשנה זו בחולין רגילים, ורב המנונא הבין כי מה שהוכר כאן שלישי הוא מפני שיערב בהם תבליני תרומה, שכיון שצריך להזהר בטהרת התרומה – יש להם דין חולין הנעשים על טהרת התרומה, שאם נגע בהם שני לטומאה עשה אותם שלישי. ואילו רבינו תם הסביר כי מדובר בחולין שרק נתכוון לערב בהם תרומה, ולכן סבור היה רב המנונא שיש להם דין חולין הנעשים על טהרת תרומה.

ספינן ליה מידי דפסיל ליה לגופיה וכו' כלומר, הרי לדברי עולא, כשאוכל את התבשיל שהוא שלישי לחולין הנעשים על טהרת התרומה – נפסל גופו לאכילת התרומה המעורבת בו! אלא מכאן ששלישי בחולין שנעשו על טהרת התרומה אינם פוסלים את גופו. ותשובתו של עולא היתה, שכיון שמדובר בשיעור קטן מאד של תרומה שאינה נפסלת בכך – אין חוששים לאכילת התערובת בפסול הגוף (פירוש ראשון ברש"י). ורש"י התקשה בפירוש זה, שהרי על כל פנים מוזהר הכהן מלפסול את גופו, וכיצד מאכילים אותו שלישי! ועוד, שמלשונו של רב המנונא משמע שהקושיה אינה ממה שמטמאת את התרומה המעורבת, אלא מכך שפוסלים את גופו. ולכן פירש

אזרח ההלכה
והשלישי נאכל בנוזל הדמע – תבשיל שנתערבה בו תרומה, אם אין שם כזית (תרומה) בכדי אכילת פרס, מותר לאכול מאותו תבשיל כדרך שמותר לגעת בתרומה. כמסקנת הסוגיה, וכפירוש השני ברש"י. (רמב"ם ספר טהרה הלכות שאר אבות הטומאות פ"א ד"א).